

معرفی کتاب
مرزهای نو در نظریه ارتباطات بین‌المللی

Semati, M. (2004), *New Frontiers in International Communication Theory*,
Rowman & Littlefield Publishers, INC.

دکتر حسن بشیر*

ارتباطات بین‌المللی در جهانی که وابستگی و تعامل، و همجواری و تماس بین‌المللی و بین‌فرهنگی فزاینده جزء دستور کار روزمره شده، یک امر واجب و گریزناپذیر است. اگر به شکل دقیق‌تر مسائل مختلف را نام ببریم، موضوعات سیاست-بازرگانی-فرهنگ-امنیت و بهداشت وابسته به نیروهایی هستند که در مقام نخست در ذات بافت‌های محلی نهفته‌اند و پاسخگوی فشارهای خارجی‌اند. ارتباطات بین‌المللی یک نیروی مهم و پیچیده در میان این بافت‌ها و فشارهاست. در این موقعیت انفجاری از تاریخ جهان، سیاست و اقتصاد ضروری است که ما به درک و تصور خود از ارتباطات بین‌المللی و سنت‌ها و خط سیر زمینه‌های تحقیقی که به کنکاش و بررسی این مسائل می‌پردازند، با شدت و حدت بیشتری بپردازیم.

با چنین مقدمه‌ای، «سمتی» کتاب خود را آغاز می‌کند. اما قبل از آنکه وارد بحث اصلی کتاب شود، در دیباجه کتاب به نحوه شکل‌گیری این کتاب اشاره می‌کند که مطرح کردن آن خالی از لطف نیست.

وی به پانزده سال پیش از آنکه این کتاب را منتشر کند، برمی‌گردد و از نخستین مقاله خود در باره «امپریالیسم فرهنگی» (Cultural Imperialism) در زمانی که دانشجوی دوره کارشناسی بود، آن هم در کلاس ارتباطات بین‌المللی در دانشگاه کنتاکی-لگربنتون (Kentucky-Lexington) صحبت می‌کند. درس مزبور توسط پروفیسور میلتنون شاتزر (Milton Shatzer) تدریس می‌شد. به نظر سمی ارائه آن مقاله یک کار خیلی

bashir@isu.ac.ir

* عضو هیئت علمی دانشکده فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق(ع)

جسورانه‌ای بود. وی می‌گوید گرچه مقاله بسیار زیبا حروفچینی شده بود، دکتر شاتزر به این مقاله چندان اهمیتی نداد. این را می‌توانم از نمره‌ای که به من داد، بگویم. سمتی اشاره می‌کند که این مقاله را اخیراً پیدا کرده است و اظهار می‌دارد که اکنون می‌فهمم که علی‌رغم بلندنظری پروفیسور شاتزر، وی تصور نمی‌کرد که روزی برنده جایزه بشوم. پانزده سال بعد، تولد این کتاب تلاشی برای پاسخ دادن به برخی از سؤالاتی است که من در آن مقاله مطرح کرده بودم، است.

کتاب «مرزهای نو در نظریه ارتباطات بین‌المللی» هدفی دوگانه در خود دارد: نخست، کشف مسائل غامضی که زمینه مطالعات مربوط به ارتباطات بین‌المللی را پی‌ریزی می‌کند؛ دوم، حرکتی مفهومی فراتر از حدود و ثغور راهکارها و روندها و خط سیرهایی که محدوده جدید تحقیق و پژوهش در این زمینه را می‌سازد. نیل بدین اهداف خود محتاج طرح موضوعات مقدماتی و سؤال‌برانگیز کندوکار ارتباطات بین‌المللی به عنوان یک رشته مجزا است.

سمتی با توجه به گستردگی زمینه‌ها و موضوعات مطالعات وابسته به ارتباطات بین‌المللی در مقدمه عالمانه خود اظهار می‌دارد که این ادعا که ارتباطات بین‌المللی یک «حوزه مطالعاتی» (field) است؛ نه یک ادعای بلامنازع و نه چالش‌ناپذیر است. چون به قول مولانا، در حقیقت ارتباطات بین‌المللی تنها یک رشته یا نظم علمی (discipline) نیست (Mowlana, 1996). در حقیقت پراکنده‌گزینی مطالعات ارتباطات بین‌المللی بدون هر گونه ماهیت منظم شبیه یک رشته است و در عین حال، دچار تعارض و بحران ماهیتی است. از نظر مطالعات میان‌رشته‌ای، ارتباطات بین‌المللی چندبعدی است: جنبه‌های مختلفی از فناوری‌ها، قالب‌ها و ساختارهای ارتباطات بین‌المللی در دیگر رشته‌ها (مانند روابط بین‌الملل، جامعه‌شناسی، علوم سیاسی) نیز استفاده شده است. جای تعجب نیست که ارتباطات بین‌المللی به عنوان یک رشته تحصیلی دچار بحران ماهیت رشته‌ای است که از نظر تاریخی گریبان مطالعات مربوط به ارتباطات را گرفته و به طور عام شکل زیان‌آوری برای مشروعیت علمی به خود گرفته که هزینه بلندپروازی‌های محققان ارتباطات برای تبدیل آن به عنوان یک رشته تحصیلی است.

به علاوه نامیدن ارتباطات بین‌المللی (international communications) به عنوان یک «حوزه مطالعاتی» باعث شده که در گيرودار استدلالات مربوط به تعاریف و پارامترها گرفتار باشیم. در مقاله‌ای موسوم به «تعریف ارتباطات بین‌الملل به عنوان یک حوزه مطالعاتی» استیونسون به طعنه و طنز می‌گوید: «تعریف آن [ارتباطات بین‌المللی] دشوار است، اما آن را می‌شناسید، زمانی که آن را ببینید» (Stevenson, 1992, p.543).

مسلماً شناختن و دیدن همیشه با پیروی‌ها و تعهدات نظری میان‌رشته‌ای شکل می‌یابند؛ برای مثال، مولانا (Mowlana, 1996; 1988) که خود یکی از پیشگامان این حوزه است، به سهم اندیشمندان روابط بین‌الملل (international relations) نظر دارد، در حالی که استیونسون (1992) به طور خاص به نقش دانشوران روزنامه‌نگاری (journalism) تأکید می‌ورزد.

همگام با توسعه راهکارهای علوم اجتماعی در خصوص ارتباطات جمعی، هور (Hur, 1982) این حوزه را «ارتباطات جمعی بین‌المللی» (international mass communication) می‌بیند. این تنوع و گوناگونی خود مؤید پیچیده بودن ارتباطات بین‌المللی به عنوان یک حوزه مطالعاتی و بیهوده بودن تعریف این حوزه در چارچوب یک رشته خاص یا دیدگاه پارادایمی است.

سمتی در بخش دیگری از مقدمه کتاب می‌گوید: ادعایی که من می‌خواهم با نامیدن ارتباطات بین‌المللی به عنوان یک «حوزه مطالعاتی» اقامه کنم، این است که طبق استدلال پیترز (Peters, 1993, p.132) برای مطالعات ارتباطات به طور عام‌تر، ارتباطات بین‌المللی یک شیوه‌ای از تحقیقات سازمان‌یافته است. در اینجا این حوزه مطالعاتی یک حوزه موضوعی است تا یک رشته مطالعاتی (Peters, 1993, p.133). این مفهوم از «حوزه مطالعاتی» ارتباطات بین‌المللی انعطاف و پویایی بیشتری نسبت به سایر طرح‌های تعریف‌پذیر دارد. فایده چنین مفهومی این است که ما می‌توانیم اصطلاح «سازمان‌دهندگی» را یک فرآیند مستمر بدانیم که به ما این امکان را می‌دهد تا به طور مداوم حدود و ثغور این حوزه مطالعاتی را برای بار دیگر طراحی کنیم. در چنین فضایی است که می‌توان برخی از موضوعات سازنده ارتباطات بین‌المللی را معرفی و دوباره سازمان‌دهی کنیم.

- کتاب «مرزهای نو در نظریه ارتباطات بین‌المللی» از یک مقدمه، چهار بخش و چهارده فصل تشکیل شده است.
- در بخش اول با عنوان «بازنگری در باره مسائل ارتباطات بین‌المللی» چهار فصل ذیل قرار دارند:
۱. چهار نظریه مطبوعاتی در دیدگاه متعارف: بازتاب‌هایی در باب مدل متعارف، نوشته جان نرونه (John Nerone)؛
 ۲. به سوی تبارشناسی انتقادی ارتباطات، توسعه و تغییر اجتماعی، نوشته سوجاتا سوساله (Sujatha Sosale)؛
 ۳. ارتباطات و سیستم ملت- دولت پس از استعمار: برنامه پژوهش‌های جدید اقتصاد سیاسی، نوشته امین‌الحسن (Amin Alhassan)؛
 ۴. ایدز (AIDS) جهانی - ارتباطات بین‌المللی و بحران انسانیت: ساختاریندی مجدد ارتباطات بهداشت جهانی، نوشته جان نگویت ارنی (John Neguyet Erni)؛
- در بخش دوم کتاب با عنوان «بردارهای جهانی ارتباطات» سه فصل به شرح ذیل قرار دارند:
۵. تصویر ترور: روابط بین‌الملل و مدارهای تصویر جهانی، نوشته فرانسویس دبریکس (Francois Debrix)؛
 ۶. رویدادهای شگفت‌انگیز رسانه‌های جهانی و عقلانیت‌گرایی تاکتیکی، نوشته مک‌کینزی وارک (McKenzie Wark)؛
 ۷. حاکمیت، جنگ و رسانه‌های ضد جنگ؛ نوشته جان د. اچ. داویننگ (John D. H. Downing).
- در بخش سوم با عنوان «مدل‌ها و ابزارها برای جستار در ارتباطات بین‌المللی» شامل سه فصل ذیل است:
۸. رسانه تغییر شکل داده - قانون و سیاست فرهنگی در اتحادیه اروپا، نوشته کلیفورد ا. جونز (Clifford A. Jones)؛
 ۹. مردم‌سالاری‌سازی و رسانه: بازتاب‌های تجربه آمریکای مرکزی، نوشته ریک راکول (Rick Rockwell)؛

۱۰. وعده‌ها و تنگناهای تحقیقات مردم‌شناسی در مطالعات ارتباطات بین‌المللی، نوشته میشل رابرت اوانز (Michael Robert Evans).

و در بخش پایانی، یعنی بخش چهارم با عنوان «در بارهٔ افق‌های نظری-سیاسی ارتباطات بین‌المللی» چهار فصل ذیل قرار دارند:

۱۱. سلول‌ها، شبکه‌ها و امنیت: سازمان‌های فراملی سیاسی و ادارهٔ اینترنت؛ نوشتهٔ هیدی ماریه بروش (Heidi Marie Brush)؛

۱۲. از فرهنگ تا دورگه‌ای شدن (چندتباری) در ارتباطات بین‌المللی، نوشتهٔ مروان ام. کرایدی (Marwan M. Kraidy)؛

۱۳. ژن در مباحث بین‌المللی و بازگشت به اصلاح نژادی، نوشتهٔ معروف حسیان (Marouf Hasian Jr).

۱۴. اسلام‌گرایی و سیاست محوریت اروپایی، نوشتهٔ اس. سید (S. Sayyid)؛

کتاب «مرزهای نو در نظریهٔ ارتباطات بین‌المللی» تلاش کرده است که از نظریات مرتبط با مطبوعات آغاز و به بحث اسلام‌گرایی که یکی از داغ‌ترین بحث‌های جهان کنونی است و سیاست‌های غربی در این زمینه با طرح مسئلهٔ تروریسم ابعاد جدیدی به آن داده است، خاتمه دهد.

در مجموع، فصول مختلف این کتاب در صدد است که به اهداف ذیل نایل آید که به نظر می‌رسد هم نویسندگان مقالات و هم دکتر مهدی سمتی که عهده‌دار جمع‌آوری ویراستاری و سرانجام، خط‌دهی علمی مجموعه را بر عهده داشتند، در این کار بزرگ علمی موفق شده‌اند. شاید در اینجا لازم است اشاره شود که از زمان دو کتاب معروف پروفیسور حمید مولانا در زمینهٔ ارتباطات بین‌المللی، یعنی کتاب «ارتباطات جهانی در حال گذار: پایان چندگونگی؟»^۱ و کتاب «اطلاعات و ارتباطات جهانی»^۲، تا کنون، کمتر کتابی به جامعیت کتاب دکتر سمتی منتشر شده است؛

نخست آنکه این فصول به بررسی و تدوین دوبارهٔ مسائل غامض و بفرنج این حوزهٔ مطالعاتی خواهند پرداخت. به عبارت دیگر، نگاهی دوباره به بسیاری از نظریات و دیدگاه‌های موجود در این زمینه شده که خود قابل توجه است؛

دوم آنکه این فصول با طرح دیدگاه‌های میان‌رشته‌ای (ارتباطات، تاریخ، نظریه سیاسی، روابط بین‌الملل و مطالعات فرهنگی) حوزه ارتباطات بین‌المللی را از اقتصاد سیاسی و فضا‌های جامعه‌شناختی متعارف فراتر برده است.

سوم آنکه این فصول به بررسی دوباره و کشف ابزارها و مدل‌های پژوهشی متداول موجود و جدید برای تحقیق در ارتباطات بین‌المللی و مطالعات رسانه‌ای می‌پردازند.

چهارم آنکه این فصول با پرداختن به پدیده‌هایی که پیشتر به نظر می‌رسید که مناسب و مرتبط نبوده‌اند (مانند تروریسم در فضای سایبر، بحث‌های مرتبط با اصلاح نژاد، اسلام‌گرایی) تلاش کرده‌اند این حوزه مطالعاتی را از یک سو غنی و از سوی دیگر به چالش بکشند.

سمتی علاوه بر مقدمه عالمانه‌ای که در زمینه‌های مرتبط با حوزه مطالعات ارتباطات بین‌المللی و ارائه منطق و دلیل موجه انتخاب و سازمان‌دهی فصولی که در این کتاب گنجانده شده‌اند، را بیان کرده است، برای هر بخش از کتاب نیز مقدمه‌ای تدارک دیده است که به طرح بافت استدلال‌ها در هر بخش می‌پردازد.

وی به حق استدلال می‌کند که از دیدگاه علمی شایسته‌تر است که مطالعات مربوط به «ارتباطات بین‌المللی» به عنوان یک «حوزه مطالعاتی» مطرح گردند؛ چرا که این مطالعات گونه‌ای پژوهش سازمان‌دهی شده‌اند که گستردگی فراگیر دارند. چنین مفهوم‌سازی امکان ترسیم پویا و سیال‌تر عناصر سازنده‌ای را که تاریخ درونی این حوزه را بر می‌سازند، فراهم می‌آورد. این پروژه تلاش به بررسی دغدغه‌های تجربی این حوزه مطالعاتی دارد که به نوبه خود امکان فراهم آوردن یک سیاهه مفهومی را که بر هیئت و شکل و شمائل فعلی پرتو می‌افکند، میسر می‌سازد. چنین طرحی به ما این امکان را می‌دهد که گذشته را پیش چشم بیاوریم تا آینده‌ای متفاوت را پیش‌بینی کنیم.

در پایان معرفی این کتاب مهم در حوزه ارتباطات بین‌المللی، لازم است نگاهی به دیدگاه دکتر سمتی در باره منظور وی از مرزهای نو در نظریه ارتباطات بین‌المللی، یعنی به عبارت دیگر، چرا از مرزهای نو در این زمینه صحبت کرده است، بیندازیم و دلیل این انتخاب را از زبان وی جويا شويم.

وی در این زمینه معتقد است که ایده مرزها در مقام نخست تصویر مرزهای یک کشور و قلمروهای حد و حدودگذاری شده را به ذهن متبادر می‌سازد. برخی از اهداف این اثر، فی‌نفسه، خودبازتابی (خودانعکاسی) (self-reflexive) هستند؛ یعنی اینکه ما چه کسی هستیم و در ارتباطات بین‌المللی چه انجام می‌دهیم، که خود این امر یک موضوع حائز اهمیت برای تحلیل و بررسی است.

به علاوه، مفهوم مرز در هم شکستن اصول فعلی را هم به ذهن متبادر می‌سازد؛ اینکه نگرش‌های پیشین در هم شکسته می‌شود و درک و تصورات جایگزینی سازمان‌دهی شود. وی در این زمینه می‌گوید که ما در توضیح مرزهای جدید باید همواره به سازمان‌دهی مجدد پژوهش‌هایی پردازیم که حدود و ثغور این حوزه را از داخل و خارج ترسیم می‌کنند. مرزها که بیشتر شبیه افق‌های دور است، مفهوم جدیدترین پیشرفت‌ها و فراتر از آن را به یاد می‌آورند. برخی از اهداف نیز فی‌نفسه، نظر به آینده دارند، ما بر آن سعی داریم که از نظر مفهومی و روش‌شناختی فراتر از راهکارها، خط سیرها و روندهای موجود برویم. اثر حاضر در طول تمام این مسیرها امید دارد ارتباطات بین‌المللی را به مرزهای جدید تحقیق و پژوهش برساند.

کتاب مزبور در ۳۰۶ صفحه توسط انتشارات رومن و لیتل فیلد در سال ۲۰۰۴ در آمریکا منتشر شده است. لازم به ذکر است که ترجمه این کتاب به فارسی زیر نظر نویسنده این معرفی به پایان رسیده و مراحل ویراستاری آن در حال طی شدن است که امید می‌رود در سال آینده به زیور طبع آراسته شود.

یادداشت‌ها

1. Global Communication in Transition: The End of Diversity?
2. Global Information and World Communication.

کتابنامه

- Hur, K. (1982). "International Mass Communication Research: A Critical Review of Theory and Methods". In M. Burgoon, ed. **Communication Yearbook 6**, 531-54. Beverly Hills, Calif.: Sage.

- Mowlana, H. (1996). **Global Communication in Transition: The End of Diversity?**. Thousand Oaks, Calif: Sage.
- Mowlana, H. (1998). **Global Information and World Communication**. 2d ed. Thousand Oaks, Calif: Sage.
- Stevenson, R. (1992). "Defining International Communication as a Field", **Journalism Quarterly** 69, No. 3, pp.543-53.
- Peters, J. (1993). "Genealogical Motes on the field", **Journal of Communication** 43, No. 4, pp.132-39.

شرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

برگ درخواست اشتراک

دوفصلنامه نامه صادق

مجله علمی - تخصصی مطالعات میان رشته‌ای دین، فرهنگ و ارتباطات

بهای اشتراک سالانه درون مرزی: بهای اشتراک سالانه برون مرزی:

افراد ۱۵ دلار

افراد ۶۰۰۰۰ ریال

مؤسسات ۲۵ دلار

مؤسسات ۹۰۰۰۰ ریال

علاقه‌مندان می‌توانند بهای اشتراک سالانه را به حساب ۰۲۴۳۱۲۲۸۵۶ نزد بانک تجارت، شعبه علامه (کد ۰۲۴۳۰) واریز و اصل فیش را به همراه برگ درخواست اشتراک به نشانی زیر ارسال کنند.

نام:									
نام خانوادگی:									

تاریخ تولد:

شغل:

تحصیلات:

نام مؤسسه:

نشانی:

کد پستی:

تلفن:

از شماره:

نشانی: تهران، بزرگراه شهید چمران، پل مدیریت، دانشگاه امام صادق (ع)،

مرکز تحقیقات - اداره نشریات، مجله نامه صادق

کد پستی ۱۴۶۵۹۴۳۶۸۱

تلفن و دورنگار: ۸۸۵۷۵۰۲۵

www.isu.ac.ir/publication.htm

e-mail: pub@isu.ac.ir

Application Form Subscription

NAME-YE SADIQ

Bi-quarterly Journal of Religion, Culture & Communication

Annual subscription Rates

Individuals: \$ 15

Institutions: \$ 25

Those interested can deposit the annual subscription which includes the postal expense in bank account number 702186 Central Bank Melli Iran, and mail the original bank receipt enclosed with the application form for subscription to the bureau of the journal.

First name:																			
Surname:																			

Education:
date:

Profession:

Birth

Institute:

Address:

postal code:

P.O. BOX

Tel:

From number:

Mailing address:

Imam Sadeq University Research Center,
Modiriat Bridge, Shahid Chamran Exp.way
Tehran, Islamic Republic of Iran
P.O.Box 14655-159
Tel: 88094001-5
Fax: 88575025

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
www.isu.ac.ir/publication.htm
e-mail: pub@isu.ac.ir